

Löw-Beerovy vily ve Svitávce

Pavel Krejcar

Významný projekt zabývající se postupným knižním zpracováním architektury vil a rodinných domů v celé České republice vzešel z pražské umělecké agentury Foibos. Součástí této rozsáhlé edice je i publikace *Slavné vily Jihomoravského kraje* představující široké veřejnosti padesát nejdůležitějších dokladů vilové architektury od sklonku 19. století po dnešek nalézající se ve dvaceti dvou městech a obcích Jihomoravského kraje. Díky kolektivní autoritě, kteří se zhostili zpracování jednotlivých kapitol tohoto díla, tak některé stavby vystupují z letitého zapomenutí a jejich současné poznání obohacuje nejen kulturní historii dotyčného místa, ale i celého kraje.

Charakteristiky jednotlivých objektů netvoří jen jejich plošné a prostorové uspořádání, ale zejména se do skladby obydlí promítá osobní svět jejich stavebníků, z nichž většina patřila mezi významné představitele uměleckého, vědeckého, politického, hospodářského či společenského života. Z jejich osudů lze poznat, která období uplynulého století představovala všestranný vze-

apretura. V té době zde má pracovat až 1600 zaměstnanců. Převážně zemědělská obec se tak mění ve významné středisko textilního průmyslu, kde má firma Moses Löw-Beer i své hlavní sídlo.

Rozvětvená rodina Löw-Beerů stává i další továrny v nedalekém Rozhraní i Alžbětíně údolí v Brněnci, Jimramově, v Brně na Čechyňské a Václavské ulici, ale i v Rakousku a Německu. Původní svitávecká prádelna vlny je přestavěna na byty, kde první poschodí obývá ředitel Werner se svoji chotí (oba později skončí v koncentráku).

Mnozí z rodiny Löw-Beerů i z dalších s nimi spřízněných rodin během 2. světové války zahynuli v koncentračních táborech. Po roce 1945 byl jejich veškerý majetek znárodněn. Továrna ve Svitávce byla začleněna do n. p. Moravskoslezské vlnářské závody a po roce 1948 pod. n. p. Vlněna. Pozdější podnik Vlna s. r. o. Svitávka po roce 2000 zanikl.

O životě rodiny Löw-Beerů zanechala naprosto výjimečné svědectví svitávecká rodačka paní Helena Klemšová (1921 - 2003), která důvěrně znala nejen vlastní život jednotlivých při-

Tato secesní stavba na obdélném půdorysu s barokními a klasicistními prvky je řešena jako podélný dvourakt a má téměř zámecký charakter. Uprostřed předního traktu je situován rizalit s noblesním mramorovým schodištěm se stěnami zdobenými štukovými motivy, jež ústí do obrovské haly. Jeho střecha zároveň slouží jako balkon v prvním patru. Hlavní hala je zachována téměř v neporušeném stavu. Stěny se dvěma křby jsou obloženy tmavým dřevem, reprezentativní dřevěné schodiště do patra s mohutným balustrovým zábradlím je ze stejného materiálu. Zadní průčelí s nárožními arkýři je zvýrazněno terasou a balkonem v patře, nad nímž je uveden rok 1902. Fasáda objektu ve stylu secesního historizmu je v místech oken a balkónových dveří zdobena rostlinnou a volutovou dekorací.

„Ve Velké vile bydlel Benno Löw-Beer společně se svojí manželkou a třemi dětmi - Fritzem, Marií a Ernestem“, vzpomínala Helena Klemšová. „První patro obýval jeho bratr Rudolf se svojí ženou a dětmi Helenou a Pavlem. Vchodem po mramorových schodech se nesmělo běžně

stup a která naopak hlubokou krizi.

Do této publikace byly zařazeny i dvě samostatné kapitoly popisující dvě významné stavby ve Svitávce, vily židovské podnikatelské rodiny Löw-Beerů, která se na Moravě usadila již v 17. století a výrazně se podílela na průmyslovém rozvoji tohoto regionu od poloviny 19. století až do vypuknutí 2. světové války.

Za počátek podnikatelské aktivity této rodiny ve Svitávce lze považovat zakoupení dolního mlýna s valchou (dnes tzv. Stará fabrika), kde Moses Löw-Beer vybudoval roku 1839 prádelnu vlny. Roku 1853 přebírají firmu Moses Löw-Beer synové Max, Josef a Šalamoun a roku 1858 získávají oprávnění k výrobě vlněného zboží. Postupné úspěchy v podnikání spojené se zvyšujícími se požadavky na výrobu a odbytu, limitované však stávajícími nedostatečnými výrobními prostorami, se stávají podnětem pro výstavbu nového moderního továrního areálu v místě vymezeném soutokem řeky Svitavy a potoka Sebránek, teny areál byl postupně rozšiřován dostavbou dalších objektů. V roce 1906 se uvádí prádelna mykané přize, tkalcovna vlněného zboží se 170 stavy (není rozlišen podíl mechanických), výroba umělé vlny, barvírna, tiskárna a

služníků, ale i obě jejich sídla. S obdivuhodnou pamětí si až do konce svého života dokázala vybavit a popsat i nejjednodušší detaily z interiéru jednotlivých obydlí.

„Já se tam narodila, protože moji rodiče tam byli zaměstnáni. Matka byla hospodyní u Rudolfa Löw-Beera, otec se staral o topení a o údržbu celého domu. Nosila se voda, protože vodovod tehdy nebyl, byla jen pumpa. A dělal se tam také led v místnosti vedle strojovny. Matka jim pekla chleba a starala se o celou rodinu. No a já vyrůstala s jejich dětmi, všude mě brávali sebou... A nyní, vždycky když přijedou, tak mi moje sousedka říká, že mne samými polibky uduší. Bylo to hezké a ráda na to vzpomínám. A oni rádi vzpomínají na mě. Prvně jak se mohlo psát, tak jsme si psali. Posílali mi i nějaké balíčky k svátkům, na Vánoce - přicházelo to roztrhané, pocuchané a často vykradené...“

VELKÁ

LÖW-BEEROVA VILA

V letech 1900 - 1902 nechává rodina Löw-Beerů postavit ve Svitávce tzv. velkou vilu, jejíž autorství není doposud známo.

chodit, jen když přišli nějakí vzácní hosté. Stálo lam sousoší andělů, kteří drželi lampióny osvětlující schodiště a mezi palmami a kytkami pak sádrová socha žehy v životní velikosti zhotovená Hubertem Kovaříkem, místním malířem a sochařem. Od něj měli ve vile i spoustu obrazů. Fritz Löw-Beer podporoval umění, také Františka Rehořka z Kořence, který se po emigraci rodiny ve svých dopisech často dotazoval, zda nevíme jak žijí. Všude bylo plno obrazů, které po válce zmizely...“

Ve velké hale s křbem stával kulečník, stolec na šachy, zelená kožená křesla a lavice potažená stejně jako stěny haly zeleným, stříbrem protkaným brokátem. V pravé části k hale přiléhá velký „čínský“ pokoj s arkýřem. Vedle „čínského“ pokoje byla knihovna s tisíci svazky, které před emigrací majitelé spálili a hostinský pokoj se starožitným nábytkem. Dále navazovala jídelna s velkým stolem (dnes kancelář úřadu městyse), vitrínami s nádobím, stolkem a křesly a s nádherným perským kobercem s růžovými řízeňmi na šedém podkladu. V obývacím pokoji byl klavír a dvě menší knihovny s posezením. V levé části dispozice byla ložnice s arkýřem, v němž byl psací stůl a na ni navazovala koupelna. V patře byla kuchyň a velký pokoj Ernsta Löw-Beera. Sousední budoár s klavírem byl zařízen „růžovým“ nábytkem. Jídelna zde byla moderně zařízená a ve dvou dětských pokojích se obývaly veškeré domácí aktivity dětí.

Pro Fritze Löw-Beera (1906-1976), který patřil k jedněm z prvních sběratelů východoasijského umění na Západě, upravil v letech 1934-35 interiér „čínského

ho“ pokoje v duchu jakéhosi soukromého muzea, jídelnu a také někdejší Ernštův pokoj v patře vídeňský architekt židovského původu Rudolf Baumfeld (1903-1988), který spolupracoval s brněnským architektem Ernestem Wiesnerem. Jeho prostřednictvím se asi Baumfeld spřátelil s Fritzem a Ernestem Löw-Beerovými, kteří mu ve Svitávce později poskytli úkryt na útěku před nacistismem. Na konci 30. let se Fritzevi podařilo svoji sbírku vyvézt z Československa přes Holandsko do USA. Proslulý je především jeho soubor čínských laků, který patří od roku 1978 k nejhodnotnějším sbírkám Linden-Muzea ve Stuttgartu. Dramatický byl i samotný Fritzev útek před Němci. Se svojí ženou Marianne nastoupil na palubu parníku Athenia, který 3. září 1939 bez varování potopila 250 mil západně od Irsku německá Lempova ponorka U-30. Z 1418 cestujících a členů posádky zahynulo 118 lidí. Přítomnost jmenovaného vídeňského architekta ve Svitávce potvrzuje i Helena Klemšová:

„Když v Německu Hitler převzal moc a situace začala být velice vážná, přijeli za Fritzem jeho kamarádi. Jeden z nich byl architekt Baumfeld, ten si přivezl ohromnou bednu plnou knih a nahoře měl krásný vyřezávaný kříž. Potom u sebe schovával feditele Königsgartna, to byl ředitel z jejich fabriky v Sagan. Pamatuji si velice dobře, když pro něho přišlo gestapo. Když ho odváděli, tak plakal a říkal mi, že má dceru stejně starou jako já a že musel v Německu všechno zanechat“.

Součástí celého a od okolí uzavřeného areálu na „ostrůvku“ byla ještě tzv. Malá vila, rozlehlý park se skleníkem, garáží, včelínem, kuželnou a později i tenisovým kurtem a koupalištěm s bazénem, který se napouštěl vodou z továrny a v zimě sloužil jako kluziště.

„U toho skleníku stával ohromný topol. Jednou do něj udeřil blesk a strom se skácel. Ve skleníku se vždycky pro vilu pěstovaly hlavně květiny. V zimě se dávaly do pokojů, všude byly samé květiny - celá vila tonula v záplavě květin. K tomu měli svého zahradníka, pana Horáka. A vedle skleníku stála velká garáž, měli v ní auta Max a Rudolf. Fritz a Ernst měli svoje auto ve Staré fabrice.“

Od okrasného parku byla oddělena užitková zahrada s ovocnými stromy a zeleninovými záhony. V parku byly vedle řady vzácných dřevin hlavně magnolie a sakury. Před vilou stál dřevěný altán a za ním slavný japonský domeček.

Löw-Beerovi měli ve Svitávce také svůj vlastní grunt s polnostmi a hospodářstvím. Zdejší produkty a ovoce a zeleninu využívala také část rodiny usazená v Brně, včetně spřízněné rodiny Tugendhatovy.

MALÁ

LÖW-BEEROVA VILA

V současnosti soukromý rodinný dům s privátní zubní ordinací nechal roku 1906 postavit podle návrhu brněnského městského stavitele Josefa Nebehostenyho, rodáka z Vídně, známého projektem hlavního brněnského nádraží z let 1902-4, postavit třetí z bratrů Alfred Löw-Beer.

Malá vila je řešena jako dvoupodlažní stavba se sníženým přízemím na půdorysu čtverce a nízkou plechovou mansardovou střechou s vyčnívajícími

Löw-Beerovy vily ve Svitávce

podélně postavenými ovály vikýřových oken. Má charakter příměstského letohrádku usazeného do půvabného přírodního rámce okolního parku. Vnější obložené ústřední haly s krbem. Boční terasa ze strany parku je umístěna na sloupcích středového rizalitu.

dvouramenné schodiště s terasou dává již navenek tušit noblesu, která je v sousední Velké vile ukryta ve vstupním vestibulu. Dělené prosklenými dveřmi schodiště ústí v hlavní průčelí s velkou plochou bez oken s architektonicky akcentovaným půlobloukovým vypnutím hlavní římsy a postranními nikami s vázami do dřevem

něj proutěná křesla a po levé straně velká knihovna. Vždycky na Vánoce stával na tom stole před krbem vánoční stromek. Na pravé straně haly se vešlo do pokoje pro hosty, ten později při svých návštěvách používali brněnští Löw-Beerovi, po levé straně byl obývací pokoj s mahagónovým vyřezávaným nábytkem, kni-

hovou a klavírem. Odtud se šlo do jídelny s velkým hranatým stolem, příborníkem, servírovacími stolky a stojáckými hodinami a venkovní terasou, kde se jedlo hlavně v létě. Za jídelnou byl office se dvěma příborníky a stolem, kde se porcovalo maso a připravovalo další jídlo a kam šel výtah z kuchyně. Potom byla ložnice, koupelna a pokojíček pro slečnu, kde se většinou šilo a žehlilo a dále dětské pokoje. Dole byla velká a malá kuchyně, pokoj kuchařky, prádelna s obrovskými kachlovými kamny, okolo byly lavice a tělocvičné nářadí, na kterém jsme cvičovali," vzpomínala Helena Klemšová.

Alfred Löw-Beer se svojí ženou Mariannou a s dětmi v ní žili pouhých sedm let. V roce 1913 kupuje od dědiců továrníka Moritze Fuhrmana secesní vilu s rozsáhlým pozemkem na ulici Sadová (nyní Drobného) č. 22 v Brně. Horní část pozemku přiléhající k ulici Černopolní daruje v roce 1929 po jejím sňatku s Fritzem Tugendhatem své dceři Gretě na stavbu rodinného domu, který navrhl berlínský architekt Ludvík Mies van der Rohe, známého v současnosti jako brněnská vila Tugendhal.

V Malé vile později bydlí Alfrédův syn Max s ženou Editou a dětmi Margaret a Františkem. Často za nimi jezdí i jeho sestra Greta Tugendhatová s rodinou.

Löw-Beerovi vybudovali ve Svitávce nejen velký tovární areál a dvě velkolepé

rodinné vily, ale postavili i dělnické domky, domy pro mistry a úředníky, dvě kasína kde byl i taneční sál a jídelna a mateřskou školku pro děti zaměstnanců s bezplatným stravováním. Na Vánoce bývali děti obdarováni ovocem, cukrovím a hračkami. Chlapci dostávali obleky a děvčata buď šaty nebo kabát, na které Löw-Beerovi dodali látku a nechali je ušít v konfekci. Kvalitními látkami bývali obdarováni i zaměstnanci.

Po roce 1945 sloužily obě vily nejruznějším účelům a jejich vnitřní vybavení, které zde Löw-Beerovi zanechali, postupně zmizelo nebo bylo zničeno.

Ve Velké vile sídlí v současnosti Úřad městysu Svitávka, učebny ZUŠ Boskovičky a obecní knihovna. Malá vila je v soukromých rukou a slouží jako rodinný dům s privátní zubní ordinací.

Obě vily jsou zapsány v Ústředním seznamu nemovitých kulturních památek - Velká vila pod rejstříkovým číslem 11398/7-8698, Malá vila pod rejstříkovým číslem 11416/7-8697.

Prameny a literatura: Kolektiv autorů: *Slavné vily Jihomoravského kraje*, Praha 2007, FOIBOS, s.r.o., s. 6-8, 32-38; Kolektiv autorů: *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, III. Díl P-S, Praha 2003, LIBKI, s. 613-614; Helena Klemšová - záznam vzpomínkového rozhovoru z 5.4.2000.